

ПОШТАНСКИ САОБРАЋАЈ У СРБИЈИ (1855–1940)

Ауторка изложбе и каталога Марија Петковић

3–30. новембар 2025.
Салон Библиотеке, Врњачка Бања

МИХАИЛЪ М. ОБРЕНОВИЧЪ III.
ПО МИЛОСТИ БОЖИЈОЈ И ВОЛЯ НАРОДА
КНЯЗЪ СРБСКІЙ.

Проглашавамо и объявляємо
се, да с Државный советъ
мы одобрили и одобряемъ

ЗАКОНЪ О ПОШТАМА.
Чл. 1.

Поште, као саобраштајно средство
жиће за преносъ писма, аманета
и путника.

ПОШТАНСКИ САОБРАЋАЈ У СРБИЈИ (1855–1940)

**„Сачувани подаци у историјским архивима чувају
знамените људе и њихова дела, од заборава.”**

Иво Андрић

Редован поштански саобраћај успостављен је у Кнежевини Србији 1840. године. Из новоотворених пошти у Београду и Крагујевцу сувоземним путем, два пута недељно вршио се пренос писама, док је аманетни саобраћај (новац и вредности) обављан два пута месечно.¹⁾

Након доношења првог законског акта о поштама (Устројеније поштанског заведенија) 1843. године при министарству (попечитељству) внутрених дела формирано је Поштанско управитељство. Наредбама и упутствима уређивало је начин рада у српским поштама.²⁾ Већ 1846. донета је Уредба о наплати поштанских марки.

Бржи пренос поште уследио је увођењем дилижанса. Од 1870. затворена поштанска кола са упрегнутом коњском запрегом, саобраћала су на линијама Београд-Алексинац и Београд-Шабац.

Пуштањем у промет железничке пруге Београд-Ниш 1884. године, а потом и изградње саобраћајница: Ниш-Лесковац (1886), Сталаћ-Крушевац-Врњци (1910), Врњци-Краљево-Чачак (1912), убрзан је превоз путника, робе и пошиљки.³⁾

Путовања, трговачки контакти и све већи број писмених људи, утицали су на учесталост размене писама. Одређивана на

¹⁾ Тихомир Ђорђевић, *Из Србије кнеза Милоша* (Београд : Просвета, 1983), 35.

²⁾ *Српске новине*, бр. 84 (1843).

³⁾ Радош Љушић, *Српска државност 19. века* (Београд : Српска књижевна задруга, 2008), 45–46.

основу тежине пошилике, поштарина се могла наплаћивати одмах (franco), али је због веће поузданости назначени износ, најчешће плаћао прималац. Осим датума и места пријема, писма су обележавана и жиговима пролазних пошти. У време епидемија на ковертама је био и санитарни печат, са знаком о извршеној дезинфекцији.

Проглашење Дунава међународном реком (1856) увећало је број страних бродова који су, речним саобраћајем, превозили и пошту у Србију.

Ефикасно обављање поштанских услуга доносило је углед у свету. На конгресу у Берну 1874. године и Србија је била међу оснивачима Генералне поштанске уније. Потписивањем Конвенције о Светском поштанском савезу 1878. у Паризу, Кнежевина Србија била је у обавези да поштује уредбу о међународној размени писама, саобраћајних карти и пословних папира.⁴⁾

Повољан географски положај (најкраћи пут између Европе и Истока) обезбеђивао је Србији и приходе од транзитних такси. Статистички подаци показују да је 1900. године број примљених међународних писама износио 3.031,197 а да је преко Краљевине Србије у друге државе упућено 1.894,630 писама.⁵⁾

Пренос поште могла су остваривати и приватна лица. Лицитацијом, држава је уступала поштански пренос по тачно утврђеним правцима, најчешће на годину дана. Тако је, од 1900. године закуп поште на линијама: Краљево-Рашка; Чачак-Крушевац-Александровац-Брус и Крушевац-Трстеник-Врњци, добио трговац и власник виле Зора у Врњачкој Бањи, Крста Вељовић.⁶⁾ У складу са законом, за поверене пошилике гарантовао је имовином.

Недолазак у одређено, назначено време у поштанске станице, кажњаван је. Због учесталог кашњења, закупцу би се одузимало право преноса поште.

⁴⁾ *Зборник закона и уредаба издајних у Књажевству Србији* (Београд : Државна штампарија, 1878), 138.

⁵⁾ *Статистички годишњак Краљевине Србије 1900.* (Београд : Државна штампарија, 1901), 333.

⁶⁾ *Поштанско-телеграфско одељење : Ред путовања за 1900/1901. годину*, Београд, 1900.

Библиотека града Београда

Оријент експрес = L'Orient-Express

Упућивање поште из Београда ка Истанбулу

Од 1889. г. воз Оријент експрес саобраћа на релацији:
Париз-Беч-Будимпешта-Београд-Ниш-Истанбул

Већ 1908. године у Краљевини Србији било је 124 поште и 1.389 општинских станица.⁷⁾ Правном регулативом усвајала су се нова средства и објављивале тарифе за транспорт пошиљки у унутрашњем и међународном саобраћају.

Прихватањем Конвенције о међународном ваздушном саобраћају Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, поштујући овај

⁷⁾ Никола Вучо, *Привредна историја Србије до I светској рата* (Београд: Научна књига, 1955), 123.

важан правни акт, од 1920. године дозвољавала је слободу мирног пролаза ваздушним простором своје територије.⁸⁾

Од 1923. у Краљевини СХС успостављен је и авионски поштански саобраћај.

ДОПИСНИЦЕ

У поштански промет Кнежевине Србије дописна карта уведена је 1873. године. Омогућавала је пренос кратких саопштења: личних и пословних вести (уговарање послова и састанака). Израђиване у Државној штампарији, на предњој страни имале су место за адресу, а на полећини – простор за писање. Са одштампаном марком или другом ознаком о плаћеној поштанској услузи, у тарифном износу нижем него за писма, дописнице су брзо прихваћене код свих друштвених слојева становништва.⁹⁾

Од 1884. године са натписом на српском и француском језику: Светски поштански савез – Union postale universelle, и у Краљевини Србији постају средство комуникације у међународном саобраћају.¹⁰⁾

ИЛУСТРОВАНЕ ПОШТАНСКЕ КАРТЕ (РАЗГЛЕДНИЦЕ)

Крајем 19. века у европским државама почиње саобраћајни промет илустрованих поштанских карти. Визуелна представа заузимала је аверсну страну разгледнице, док је реверсни део био подељен на простор за саопштење и део за адресу.¹¹⁾ Прво издање разгледница у Србији објавила је 1895. године књижара Велимира Валожића у Београду.

⁸⁾ Станоје Станојевић, *Народна енциклопедија српско-хрватско-словеначка* III, (Сремски Карловци : Издавачка књижарница Зорана Стојановића; Нови Сад : Штампарија Будућност; Београд : Војноиздавачки завод, 2000), 30.

⁹⁾ Станојевић, *Народна енциклопедија*, I, 624.

¹⁰⁾ *Календар са шемајизмом Краљевине Србије за 1885* (Београд : Државна штампарија, 1885), 208.

¹¹⁾ *Encyclopaedia Britannica*, Postcard, Chicago, 1964.

Због велике популарности код грађанства, већ 1897. године све поштанско-телеграфске станице на територији Краљевине Србије,¹²⁾ примале су и отправљале илустроване карте.

ТЕЛЕГРАФ

Научна и техничка достигнућа условљавала су развој поштанског саобраћаја. Захваљујући изуму Семјуела Морзеа у Европи је 1845. године, на релацији Париз-Руан, отворена прва телеграфска линија. Системом електромагнетних сигнала, путем жице, вршио се пренос низа бинарних кодова. За свако слово алфабета осмишљен је сигнал, састављен од тачкица и цртица. Слушањем откуцаја са звучника, оператери су записивали декодиране поруке.¹³⁾

Најбрже поштанско-саобраћајно средство тога доба установљено је у Кнежевини Србији 1855. године. Доношењем „телеграфског закона“, а потом и постављањем жице на стубовима на обали Саве и повезивања са аустријским телеграфом у Земуну, депеше су, како је објављено у званичним вестима *Српских новина*, могле долазити у Београд и бити упућиване у све главне градове Европе. Указом кнеза Александра Карађорђевића¹⁴⁾ за првог телеграфисту именован је Живко Стоиловић.

Отварањем телеграфске штације у Крагујевцу и упућивањем депеше за Београд, 3. априла 1855. уведен је и унутрашњи телеграфски саобраћај у Србији. Убрзо је станица отворена у Алексинцу, а потом, у септембру, и у Смедереву.¹⁵⁾ Већ 1859. године телеграфска мрежа била је разграната по целој земљи.¹⁶⁾

У времену које је уследило, телеграф је освајао свет. „Сви континенти, све земље, биће премоштене тим жицама, које имају

¹²⁾ *Поштанско-телеграфски весник*, бр. 7 (1897).

¹³⁾ Rođer Bridžman, *1000 izuma i otkrića* (Београд : Laguna, 2012), 130–131.

¹⁴⁾ *Српске новине*, бр. 31 (1855).

¹⁵⁾ Бранислав Нушић, *Ситари Београд* (Београд : Просвета, 1981), 41.

¹⁶⁾ Телеграфска станица отворена је 1856. у Јагодини; 1858. у Кладову, Зајечару, Алексинцу, Неготину и Тимоку; 1859. станице су добили и Шабац, Пожаревац, Горњи Милановац, Ужице и Лозница.

Предат

Разносачу бр. _____

час. Мин.

Број жиш. XVII/456

Број _____

Број _____

КРАЉЕВСКИ СРПСКИ ТЕЛЕГРАФ

ТЕЛЕГРАМ

Адреса: _____

= urgent = etrangeres-nische

ПТВР. 5.-II.

ИЗ	КТОЈ	КТОЈ	ВРЕМЕ ПРЕЈАЗЕ	СЛУЖБЕНИ ПОДАЦИ	ВРЕМЕ ПРИЈЕМА	ПОТПИС ЗВАНИЧНИКА
nische de athenes	1053	29	14	12	10	

= lady pedzet sa 52 clana engleske crvenog krsta stize sutra solun
 molio narediti voz u pjevge liji za osoblje i mar
 ponedjeljak jutro no 1123 = batavodgithm

127/181

84/181

Архив Србије

Краљевско српски телеграф : Телеграм, 1. новембар 1914. г.

Живојин Балутџић прослеђује вест о доласку
 енглеске санитетске мисије у Србију

задајак да брзином мисли шире сазнања о свему што се дешава на целој планети”, изјављивао је 1838. године Семјуел Морзе.

Усавршавањем уређаја за транскрипцију (обработом 1.000 речи у једном минути) и повезивањем Америке и Европе, постављањем подводног кабла 1866. испод Атлантика,¹⁷⁾ из године у годину, увећавао се број телеграфских преноса.

Ширење мреже настављено је и у Краљевини Србији. „Због доказане потребе да се поштанске штације умноже”, *Српске новине* обавештавале су публику, да је 1887. године и у Врњачкој

¹⁷⁾ Đovana Gocini, *Istorija novinarstva* (Beograd : Clio, 2001), 141–142.

Бањи отворена штација¹⁸⁾ која ће у трајању сезоне (јун-септембар) вршити писмоносну, аманетну и телеграфску службу.

Дуже од једног века телеграфским депешама јављане су разне вести. Новинари су извештавали редакције о посетама државника, стању на берзи, резултатима одиграних утакмица... Амбасадори су прослеђивали сазнања о дешавањима у државама у којима су били акредитовани.

И гроф Берхтолд, министар иностраних дела, телеграмом је 28. јула 1914. године обавестио Краљевину Србију да је у рату са Аустроугарском.¹⁹⁾

Неколико дана након тога, путем телеграфских жица, планетом се преносила вест: „Почео је Светски рат...”

ПОШТАНСКИ САОБРАЋАЈ (1914–1918)

Први светски рат прекинуо је редовне поштанске везе на територијама захваћеним борбама. Убрзо по преласку српске војске, Владе и Скупштине на грчко острво Крф, 1916. године отворена је Министарска поштанска станица. Смештена у просторијама хотела D'Angleterre et belle Venice, све до преласка у Србију 3. октобра 1918. године, поред одржавања везе са поштом Врховне команде у Солуну, размењивала је пошиљке са иностранством (Француска, Швајцарска и Италија) и обављала унутрашњу упутничку службу. Пошиљке су жигосане печатом Министарске поштанске станице, а франкирање је обављано француским поштанским маркама. Уплата и исплата вршила се само са војним поштама српске војске, и то у злату, сребру и драхмама.

Потпомогнуте Црвеним крстом у Женеви, војне поште омогућавале су дописивање српских војника са породицом и пријатељима. У циљу обезбеђивања бесплатне преписке војника, Инспекција пошта српских армија штампала је дописнице под називом: *Дойисне карџе српских рајника*.²⁰⁾

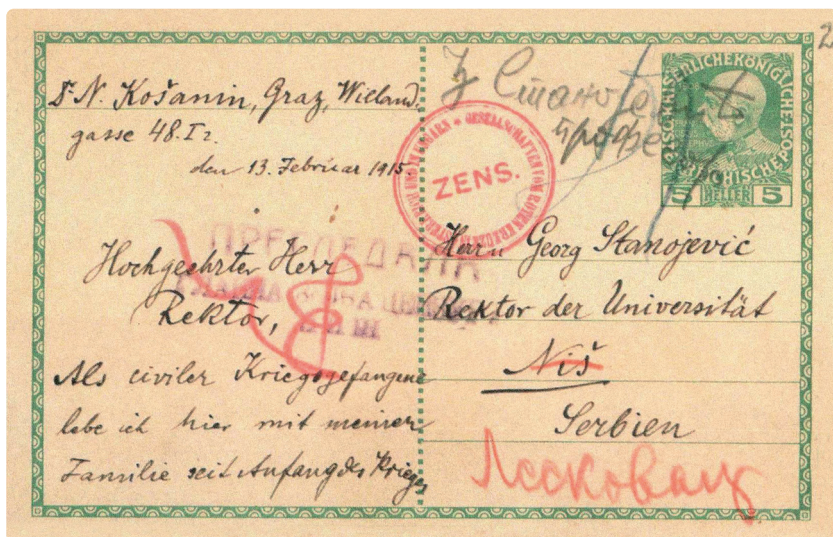
¹⁸⁾ *Српске новине*, бр. 119 (1887).

¹⁹⁾ АС, МИД, ПО, 1914, А/І-3.

²⁰⁾ *Лексикон I свейскої райа у Србији* (Београд : Институт за савремену историју : Друштво историчара Србије „Стојан Новаковић”, 2015), 277.

Дописна карта намењена преписци војника
у I светском рату

Архив Србије

Дописница упућена 1915. г. из Граца у Србију (Ниш),
прегледана од војног цензора

Сва поштанска комуникација, због рата, одвијала се под контролом војних власти. У циљу спречавања ширења вести које би могле користити непријатељу, открити планиране акције или произвести узнемиреност у земљи, уведена је цензура. Писма, дописнице, телеграми, књиге, новине и пакети, упућени ка фронту или позадини, цензурисани су.

Територија Србије, од септембра 1915. подељена је на аустроугарско и бугарско окупационо подручје.²¹⁾ Од марта 1916. године, наредбом генералног војног гувернера фон Салис-Севиса, етапне поште на територији аустроугарске окупационе власти, отворене су и за приватни саобраћај.²²⁾

По завршетку Првог светског рата све поштанско-телеграфске станице враћене су у надлежност Министарства пошта и телеграфа, Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца.

ТЕЛЕФОН

Прва телефонска линија, инсталирана у Београду 1883. године, повезивала је Народну скупштину, Краљев Двор, Народну банку и Велику школу.

Разговор краља Милана Обреновића из Београда, са Милутином Гарашанином у Нишу, обављен 1886. године, означио је почетак међумесног телефонског саобраћаја у Краљевини Србији. Главна телефонска станица са педесет бројева, намењена јавном саобраћају, отворена је 1. септембра 1899. године, у Београду. С обзиром да у то време телефони нису имали бројчанике, посредством ове централе сви власници телефона могли су разговарати међусобно.²³⁾

Од 1901. године, најпре у Београду а потом и у Нишу, Смедереву, Пожаревцу и Ђуприји, отворене су прве телефонске говорнице. У Краљевини Србији 1905. године број телефонских претплатника износио је 1203.²⁴⁾

²¹⁾ Под бугарском окупацијом налазила се Моравска и Македонска војно-инспекцијска област.

²²⁾ *Beogradske novine*, br. 29 (1916).

²³⁾ *Енциклопедија српског народа* (Београд : Завод за уџбенике, 2008), 881.

²⁴⁾ Љушић, *Српска државност*, 46–47.

Набавка нових телефонских централа након Првог светског рата омогућила је напредак телефонског саобраћаја. Повезаност окружних и обласних места са среским, увећавала је и број телефонских претплатника. Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца 1926. године имала је 892 поштанске, телефонске говорнице, а 25.000 претплатника користило је телефонске услуге у својим домовима.²⁵⁾

Путем телефона примали су се и отправљали и телеграми.²⁶⁾ У складу са светским поштанским конвенцијама, међународни разговори наплаћивали су се према утврђеним тарифама.

ПОШТА И ЉУДИ

Шаљући пошту на назначене адресе, људи су разним саопштењима означавали своје, у том тренутку, важне животне вести. Вук Караџић писао је сину Сави, 1834. на студијама²⁷⁾ у Бечу: „Ако би ти се што из почетка тешко учинило, гледај да трудом и мислима олакшаш, јер на овоме свету, нигде и никоме, не може све и свакад бити по вољи”.

Обавезе, интересовања, надања... Уобичајене бриге, али и туга, ако живот не иде планираним током.

Осим остваривања контакта са породицом и пријатељима, саобраћајне и поштанске везе омогућавале су интензивнију размену стручних података и истраживачких резултата. Нова научна сазнања утицала су на даљи привредни и културни развој српске државе.

Марија Петковић

²⁵⁾ Број телефонских претплатника у 1929. износио је 30.000, а 1935. године: 83.000.

²⁶⁾ *Годишњак Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца за 1926. годину* (Београд : Народна мисао, 1926), 353.

²⁷⁾ Вук Стефановић Караџић, *Прейиска*, V (Београд : Просвета, 1999), 375.

КРАЉА Петра улица : разгледница
 . – Београд : Издање Моше Коена, [1905]

Библиотека града Београда

ИЗЛОЖБЕНИ ЕКСПОНАТИ

1. Архив Србије (АС), Министарство унутрашњих дела, Телеграм Начелству округа Крушевачког, 1911, XV-115/29. ©Архив Србије
2. АС, Министарство иностраних дела (МИД), Телеграм објаве рата Аустроугарске Краљевини Србији, 15/28. јул 1914. г. ПО, А/І, 3. ©Архив Србије
3. АС, МИД, Телеграм Миленка Веснића, 23. јул 1914. г. ПО, ф. II. ©Архив Србије
4. АС, МИД, Телеграм Михајла Пупина, 5. септембар 1914. г. ПО, ф. XVIII. ©Архив Србије
5. АС, МИД, Телеграм Живојина Балутџића, 14. новембар 1914. г. ПО, ф. XVIII. ©Архив Србије
6. Дописна карта, 1899. ©Библиотека Матице српске
7. Дописна карта = Carte postale, 1905. ©Библиотека града Београда

8. Дописна карта српских ратника, 1914. г. ©Библиотека Матице српске
9. Дописница упућена у Србију из Граца, 1915. г. прегледана од војног цензора. ©Архив Србије
10. Међународна дописна карта Краљевине Србије ©Библиотека Матице Српске
11. Оријент експрес=L'Orient-Express: фотографија, ©Библиотека града Београда
12. Писмо краља Александра, 1929. ©Архив Србије
13. Писмо: коверат, 1928. ©Архив Србије
14. *Полиџика*, бр. 7741 (1929).
15. Полазак поште за унутрашњост, Београд 1930: фотографија ©Библиотека града Београда
16. Поштар : фотографија, 1932. ©Библиотека града Београда
17. Поштанске марке у Србији (1918–1940), Приватна колекција
18. Разгледница: *Поздрав из Београда*, издање књижаре Велимира Валожића, 1899. ©Библиотека града Београда
19. Разгледница : *Србин само њусле имаге...* ©Библиотека Матице српске
20. Разгледница: *Београд – Belgrade*, издање Јевте М. Павловића и компаније ©Библиотека града Београда
21. Разгледница : *Краља Пејтра улица*, издање: Моша Кoen, Београд, 1905. ©Библиотека града Београда
22. *Српске новине*, бр. 11 (1855): Телеграфическiй законъ=Телеграфически закон Кнежевине Србије, 1855.
23. *Српске новине*, бр. 119 (1887).

Насловна страна: Телеграм Начелству округа Крушевачког, 1911
©Архив Србије, МУД, 1911, XV-115/29.

На задњој страни: Полазак поште за унутрашњост,
Београд 1930 : фотографија
©Библиотека града Београда

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Архив Србије (АС), Министарство иностраних дела (МИД), 1914–1918.
2. АС, Министарство пошта и телеграфа (МПТ), 1918–1929.
3. *Beogradske novine*, br. 29 (1916).
4. Bridžman, Rožer. *1000 izuma i otkrića*. Beograd : Laguna, 2012.
5. Вучо, Никола. *Привредна историја Србије до I светској рати*. Београд : Научна књига, 1955.
6. *Годишњак Краљевине Срба, Хрватиа и Словенаца*. Београд : Народна мисао, 1926.
7. Gocini, Đovani. *Istorija novinarstva*. Beograd : Clio, 2001.
8. Ђорђевић, Тихомир. *Из Србије кнеза Милоша*. Београд : Просвета, 1983.
9. *Енциклопедија српској народа*. Београд : Завод за уџбенике, 2008.
10. *Encyclopaedia Britannica*, Postcard, Chicago, 1964.
11. *Зборник закона и уредаба изданих у Књажевсџу Србији*. Београд : Државна штампарија, 1878.
12. *Календар са шематизмом Краљевине Србије за 1885*. Београд : Државна штампарија, 1885.
13. Караџић Стефановић, Вук. *Преписка*, V. Београд : Просвета, 1989.
14. *Лексикон I светској рати у Србији*. Београд : Институт за савремену историју : Друштво историчара Србије „Стојан Новаковић”, 2015.
15. Љушић, Радош. *Српска државност 19. века*. Београд : Српска књижевна задруга, 2008.
16. Нушић, Бранислав. *Стари Београд*. Београд : Просвета, 1984.
17. *Поштанско-телеграфски весник*, бр. 7 (1897).
18. *Поштанско-телеграфско одељење : Ред вожње за 1900/1901. годину*, Београд : Државна штампарија, 1900.
19. *Српске новине* (1840–1905).
20. Станојевић, Станоје. *Народна енциклопедија Срба, Хрватиа и Словенаца I–IV*, Сремски Карловци : Издавачка књижевна Зорана Стојановића; Нови Сад : Штампарија Будућност; Београд : Војноиздавачки завод, 2000.
21. *Службени годишњак Краљевине Србије, 1900. година*. Београд : Државна штампарија, 1901.

* * *

Ауторка се захваљује на моћној користи фонда:

Државном архиву Србије (Београд), Библиотеци Матице српске (Нови Сад), Универзитетској библиотеци „Светозар Марковић” (Београд) и Библиотеци града Београда.

Ауторка се захваљује и: мр Гордани Ђилас, дипломираној библиотекарки саветници (Библиотека Матице српске, Нови Сад), мр Љубици Ђоровић, дипломираној библиотекарки саветници (Библиотека града Београда) и Мирјани Савић, историчарки и музејској саветници (Народни музеј Краљево).

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

656.8(083.824)

ПЕТКОВИЋ, Марија

Поштански саобраћај у Србији : (1855-1940) : 3-30.
новембар 2025, Салон Библиотеке, Врњачка Бања / аутор
изложбе и каталога Марија Петковић . – Врњачка Бања :
Народна библиотека „Др Душан Радић”, 2025 (Краљево :
Пергамент). – [16] стр. : илустр. ; 21 cm

Тираж 60.

ISBN 978-86-82843-72-6

а) Поштански саобраћај у Србији

COBISS.SR-ID 179383817

ДОПИСНА КАРТА ПОШТАНСКИ САОБРАЋАЈ У СРБИЈИ (1855–1940)

Каталог изложбе

Издавач Народна библиотека „Др Душан Радић”, Врњачка Бања

© Марија Петковић, 2025

За издавача Дејан Ј. Лучић, в. д. директора

Главни и одговорни уредник Дејан Ј. Лучић

Коректура ауторка

Дизајн и припрема Денис Викић

Штампа Пергамент, Краљево

Тираж 60

ISBN 978-86-82843-72-6